

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК УМОВА ВІЙСЬКОВО - ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

В статті розглядається одна з актуальних проблем військово-педагогічного процесу – проблема креативності як його важливої умови. Проаналізовано наукові позиції низки авторів з цього питання, позитивні та негативні чинники розвитку креативності. Визначена роль і місце її суб'єкта, сформульована позиція автора з цього питання.

В статье рассматривается одна из актуальных проблем военно-педагогического процесса – проблема креативности как его важного условия.

Проанализированы научные позиции ряда авторов по этому вопросу, положительные и отрицательные факторы развития креативности. Определена роль и место ее субъекта, сформулирована позиция автора по этому вопросу.

In the article one of the issue of the day of military-pedagogical process is considered – problem of creativeness as his important condition. Scientific positions of row of authors are analysed through this question, positive and negative factors of development of creativeness. Definite role and place of its subject, position is set forth author through this question.

Справжній вчитель – не енциклопедичний словник, але Сократ.

П.П.Блонський

Збройні сили не можуть залишатися оазою в будь-якому суспільстві, в будь-якій країні. Всі суспільні процеси, всі новітні тенденції обов'язково не одразу, але все ж поступово стають надбанням членів нашого військового соціуму. Засоби масової інформації, безпосереднє та опосередковане спілкування і взаємодія військовослужбовців з членами громадянського суспільства, сама юридична і фактична включеність воїнів в це суспільство - все це впливає на стиль, характер та організацію військової служби, на всі явища та процеси, що протікають у військовому організмі. Демократизація і гуманізація військової служби, наскільки вони навіть теоретично можливі, з ходом розвитку суспільства неодмінно впливають на все життя, службову діяльність кожного військовослужбовця. Під цим впливом змінилося класичне змістове наповнення таких професійних рис характеру військовослужбовця, як патріотизм, дисциплінованість, відповідальність, мужність тощо.

Особливою сферою військової діяльності завжди була і продовжує залишатися військово-педагогічна діяльність, що передбачає підготовку до збройного захисту свого народу, його території та власності. Саме її історія війн та військового мистецтва завдячує в зв'язку з воєнними геніями наших попередників Олександра Васильовича Суворова, Павла Степановича Нахімова, Георгія Костянтиновича Жукова тощо. Творча особистість військового керівника формується за умов постійного пошуку вирішення нестандартних ситуацій, які

постійно пропонують зміни обстановки в процесі виконання службових обов'язків, в ході професійного навчання. Зовсім не випадково М.В.Фрунзе з великою вдячністю пригадував 1925 рік, коли він проходив службу в якості викладача військової академії, маючи при цьому на увазі процес формування саме творчого, пошукового компоненту своєї особистості.

В стінах сучасних вищих військових закладів освіти багато викладачів, які накопичили величезний досвід практичної служби у військах і зуміли перебудувати свою інтелектуально-психічну сферу з метою реалізації своїх можливостей у викладацькій діяльності. Це занадто складний процес. Ні для кого не є таємницею, що сам уклад військової служби зовсім не створює сприятливих умов для розвитку творчого компоненту особистості – навпаки, суворі умови одноначальності, військової дисципліни, вимоги статутів передбачають формування рис доброго виконавця, який не відхиляється від наказів і розпоряджень жодним чином. А сучасна викладацька діяльність все більш стає неможливою без професійної творчості. Але добре відомо, що саме протиріччя стає рушійною силою прогресу.

Отже, творчість, творча особистість... Багато дослідників в різні часи і в різних галузях наук зверталися до цієї проблеми. Підходи авторів також зовсім різні, і залежать вони від багатьох чинників. Серед них особливості соціально-економічної формації на рівні соціального замовлення держави чи впливових сил, професійна специфіка праці, умови життя і діяльності

людини, диференційні та особистісні характеристики тощо. Не обійшлося без продажно-політизації й цього питання. На жаль, в період незалежності дуже поширеною стала інспірована політтехнологіями та інструментована „науковцями” думка про те, що нібито „тоді, раніше не було можливостей для творчої праці, а ось зараз...” Але при цьому не аналізуються творчі досягнення періоду „тоді, раніше” і не співставляються із цим нашим „зараз”. Результати конкретних моральних та матеріальних звершень поки що свідчать навпаки. Мабуть, не лише ступені зовнішніх свобод визначають рівні творчості, стани творчої особистості, характер і результати творчої діяльності.

Звернемося до позицій фахівців-професіоналів. Український науковець С.О.Сисоєва в книзі „Основи педагогічної творчості учителя” пише, що творчість – це „складне комплексне явище, яке визначається соціально-психологічними і психофізіологічними передумовами. Творчість виступає як розвивальна взаємодія її суб’єкта, яка спрямована на вирішення діалектичної суперечності. Для творчості необхідні об’єктивні (соціальні і матеріальні) і суб’єктивні (знання, уміння, розвинуті творчі можливості) умови. А відомі східнослов’янські психологи Б.Г.Мещерякова і В.П.Зінченко у своєму „Современном психологическом словаре” визначають, що творчість - це людська діяльність, яка породжує щось якісне нове, чого раніше ніколи не було і що має суспільно-історичну цінність. Цілі плеяди і вже відомих, і поки ще молодих дослідників виявляють науковий інтерес до таких цікавих проблем, як творчість, наукова творчість, педагогічна творчість, творчий процес, творча особистість тощо. Ми вважаємо, що творчість як процес характеризується особливим психофізіологічним станом людини, іноді з порушенням нормативних процесів. Результатом творчості як норма є нові моральні (ідеальні, духовні) і матеріальні, опредмечені здобутки, яких раніше не знало людство. В творчому процесі особистість не лише впливає на зовнішній світ, але й неперервно змінюється сама, постійно розвивається. Неспокій творчого процесу завжди на рівні супутнього попереднього результату генерує конфлікти різних рівнів і класів, як внутрішні, так і зовнішні. Серед важливих потенційних наслідків творчого процесу виділяємо непрогнозоване чи прогнозоване невизнання автора та

результатів його діяльності, дискретні чи хронічні депресивні стани, константну незадоволеність автора проміжними та навіть позитивним кінцевим результатом.

В науково-педагогічній практиці поняття „творчість” часто ототожнюють з поняттям „креативність”. Спробуємо розвести їх. Творчість – це свідомо, цілепокладаюча діяльність, що спрямована на пізнання і перетворення дійсності і що створює нові, оригінальні предмети, твори, ідеї, які раніше не існували (Л.Г.Подольак). В той самий час „креативність” – це здібність, риса

особистості, яка полягає в унікальному поєднанні особистісно-ділових якостей, що сприяють створенню оригінальних цінностей, прийняттю нестандартних рішень. Автор логічної основи цього визначення Д.О.Белухін в своїй „Личностно-ориентированной педагогике в вопросах и ответах” виділяє сім ознак креативності. Серед них оригінальність, евристичність, фантазія, активність, концентрованість, чіткість, почуттєвість. В основному погоджуючися з цим, вважаємо за доцільне додати такі сутнісні ознаки не показної, а істинної креативності, як недемонстративність, вербальна стриманість, працелюбність, наполегливість.

Підвищення рівня креативності, на думку В.Г.Рындак [5,с.379], може викликати такі негативні наслідки, такі зміни емоційно-особистісних проявів, як агресивність, сензитивність, депресивність, невротизація. Підвищуються також рівні проблемності сприймання оточуючого, дивергентності рішень. Знижується ефективність дії систем психологічного захисту, порушується рівновага системи життєдіяльності. За високою активністю може слідувати її різкий спад з ознаками тривалої і глибокої депресії. Автор вказує на первинне в цій ієрархії місце творчості і вторинне – креативності, що, на нашу думку, обов’язково викликає наукову дискусію. І також вважає, що підґрунтям творчості є натхнення, здібності та інтуїція. В той самий час в якості такого підґрунтя креативності висуває організацію процесу, прагматизм і ясність мети. А під характеристикою результату як продукту творчої діяльності розуміє новизну, оригінальність, валідність та його доречність. Як ми бачимо, цей автор дійсно нестандартно, нетрадиційно підійшов до розгляду проблеми, що викликає розуміння, повагу і дискусійні питання.

Питання педагогіки

Військово-педагогічний процес характеризується багатьма складовими. Майже всі вони гнучкі і залежать від динаміки змін всього соціуму, системи освіти, стану Збройних сил. Такий важливий елемент, як креативність, також не може характеризуватися ригідністю. Він є змінним, нестабільним, залежить від цілої низки факторів, еволюціонує, розвивається, деградує. Дослідником Т.А.Дроною виявлена динаміка креативного педагогічного процесу і створена відповідна модель[1]. Автором виділені такі етапи цієї динаміки:

- Етап 1. На цьому початковому етапі спостерігається звичайне отримання знань, яке може ототожнюватися з „вибухом” мисленнєвого процесу.

- Етап 2. В процесі самостійної підготовки відбувається самоусвідомлення, своєрідна самореалізація особистості слухача.

- Етап 3. Деякий спад творчої активності. Закріплення на новому творчому рубежі. Встановлення взаєморозуміння в системі „викладач-група”, „викладач-слухач”.

- Етап 4. Регрес, ще більший спад, інкубація, підготовка до наступного циклу (етапу).

- Етап 5. Пошук нових ідей, можливостей самореалізації; інкубація, підготовка до наступного циклу (етапу).

- Етап 6. Новий вибух мисленнєвого процесу в пізнанні.

- Етап 7. Перехідний період при поступовій зміні системи.

-Етап 8. Новий вибух пізнавального мислення.

Ця модель динаміки креативного педагогічного процесу в основному вписується в систему військово-педагогічного процесу і може бути застосована при плануванні та організації навчально-виховного процесу.

Сучасна соціально-економічна ситуація в країні, в суспільстві викликає багато проблем розвитку системи освіти, і в тому числі військової. Зниження рівня моральності в соціумі, відповідальності посадових осіб державних органів сприяло появі псевдонауковців, Остаїв Бендерів від науки. Характер науково-педагогічної креативності таких „фахівців вищої кваліфікації” визначається значними грошовими сумами, сплаченими справжнім авторам-компіляторам цих сумнівних опусів. З'явилися викладачі і керівники навчальних

закладів, які ніколи не були студентами. Є кандидати і доктори наук, які ніяких дисертацій не писали. І зовсім не випадково Національна академія наук України на Загальних зборах в 2009 році схвалила „Етичний кодекс ученого України”[2]. Його метою є ”формування загальних етичних принципів, яких кожен з науковців і викладачів має дотримуватися у своїй роботі.” Кодекс відкликається на прояви псевдокреативності, псевдонауковості в суспільстві, зобов'язує протидіяти плагіату, порушенню норм наукової етики, розповсюдженню псевдонауки; засуджує цензуру щодо наукової творчості, шахрайство, піратство, фальшування тощо. Кодекс вказує на те, що „тільки реальний творчий внесок у наукову роботу може слугувати критерієм авторства.” В розділі „Учений як викладач” міститься рекомендація з повагою ставитися до вільного і критичного мислення учнів.

Специфічними креативними завданнями військово-педагогічного процесу можемо вважати такі:

- формування творчої сміливості курсанта, слухача;

- розкриття творчого потенціалу особистості за допомогою створення привабливих умов пізнавального процесу(при цьому слід згадати педагогічну мудрість древніх про те, що „коня можна привести до водопою, але пити він має самостійно”);

- створення позитивного емоційного фону процесу професійної підготовки

(наприклад, за „теорією завтрашньої радості А.С.Макаренка);

- конструктивна взаємодія в системі „суб'єкт-суб'єкт(об'єкт)” навчально-виховного процесу.

Дійсно, провідною фігурою в цій системі є викладач як організатор такої взаємодії. Від його позитивних установок на креативність слухачів залежить багато[7]. Але практика військово-педагогічної діяльності показує, що зустрічаються негативні прояви професійної діяльності викладача, що не стимулює творчу обстановку на навчальних заняттях. Серед негативних чинників розвитку креативності слухачів відмічаються такі, як:

- примусове відкрите чи опосередковане змушення слухача до конформізму в оцінкових судженнях;

- авторитаризм викладача;

- консервативність, професійна ригідність викладача;

Питання педагогіки

- висміювання невдалих спроб творчого мислення, насмішки, сарказм;
- категоричність, жорсткість в оцінках самостійного мислення слухача;
- жорстке орієнтування лише на запрограмований результат навчальної роботи;
- неприязне ставлення до дивергентного мислення слухача.

Перелічені (та й ціла низка інших) негативні фактори не лише не сприяють, а й заважають розкриттю творчого потенціалу слухача, штовхають його на деструктивний шлях репродуктивного повторення не завжди конструктивних ідей, вчинків, дій, рішень, стилю служби тощо. Цей висновок жодним чином не ревізує положення і вимоги статутів, наказів, самого інституту єдиноначальності. Але дуже важливо, щоб навчальна обстановка, все соціальне середовище готувало офіцера, здатного генерувати продуктивні ідеї, швидко примати розумні рішення, творчо реагувати на зміни і виклики часу.

Важливою і безумовною складовою особистості викладача-професіонала є така риса, як інтелігентність. Ця інтегрована якість характерна представникам цілої низки професій, але для неповторної специфіки вчительської праці вона завжди була іманентно притаманною.

Структурно це складне соціальне явище містить в собі високу освіченість, зайнятість інтелектуальною працею і обізнаність на світовій та національній культурі[4]. Але

відверто незрозумілою здається позиція деяких фахівців, які стверджують, що, мовляв, це «імперський атавізм», в західних культурах ані такого явища, ані такого слова взагалі немає. А саме тому і нам треба про це забути і навіть уникати цього слова – інтелігентність. На нашу думку, такий підхід свідчить про людську і наукову несамостійність, вестернізацію мислення, втрату свого обличчя,

некоректний вплив політизованості на наукові процеси та явища і тому є неприйнятними для справжнього вченого, викладача. Документ 2009 року - «Етичний кодекс ученого України» - навпаки, рекомендує ученому «усвідомлювати, що він повинен бути взірцем найвищої інтелігентності, в якій відображаються традиції визнаних українських і світових наукових шкіл». Саме в цьому і полягає самостійність мислення, креативний підхід до усвідомлення своєї активної ролі в людському соціумі і науковому співтоваристві.

Отже, формування креативності як індивідуальної якості неповторної особистості курсанта і слухача вищого військового начального закладу передбачає організацію процесу виховання нового типу інтелекту, іншого, нестандартного способу мислення, спрямованого на опанування системи моральних і дидактичних понять, реалізацію конструктивної теоретичної і практичної діяльності з позитивним гуманним результатом.

Література

1. Дронова Т.А. Динамика креативности педагогического процесса // Мир образования – образование в мире, №4(24), 2006. – С.20-27.
2. Етичний кодекс ученого України // Бюлетень ВАК України №11, 2011. – С.7-10.
3. Козлова О.Г., Миленкова Р.В. Інноваційна культура: сутнісні характеристики: Монографія. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2007.-140с.
4. Маслов В.С. Інтелігентність педагога і науковця як актуальна проблема суспільства // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. Збірник наукових праць, вип.1, 2009. – С.20-29.
5. Рындак В.Г. К вопросу об этической основе креативного образования // Пути, средства, возможности модернизации образовательной системы. Материалы научно-практической конференции 24-25 апреля 2009 г., ч.1. – М.: РАО-МПСи, с.279-284.
6. Шаталов В.Ф. Точка опоры. – М.: Педагогика, 1987. - 160 с.
7. Професійний розвиток педагогічних працівників: Науково-методичний посібник (за заг. ред. Пуцова В.І.) – К.: ЦППО АПН України, 2007. – 207 с.